

Waar blijft de macht van Den Haag?

Alexander Rinnooy Kan

Beste bezoeker van het Haagsch College

Fijn dat u naar het tweede Haagsch College van Alexander Rinnooy Kan bent gekomen.

Gemeenten hebben de afgelopen jaren extra taken en geld gekregen van het Rijk. En ook Brussel krijgt steeds meer bevoegdheden. Wat betekenen deze ontwikkelingen voor de rol van de nationale politiek en van de andere spelers in Den Haag? Telt het Binnenhof in de toekomst nog echt mee?

Alexander Rinnooy Kan is hoogleraar economie en bedrijfskunde aan de UvA en oud-voorzitter van VNO-NCW en de SER.

Inhoudelijke goodiebag

Als dank voor uw komst bieden we u in samenwerking met het Montesquieu Instituut en Repro van der Kamp deze inhoudelijke goodiebag aan.

U vindt hierin interessante artikelen van Europa Nu, partner van het Montesquieu Instituut.

Ook blikken we met een aantal foto's kort terug op het Haagsch College van Arend Jan Bokestijn over de vier gevaren voor Europa en de eerste masterclass van de Haagsche Nieuws Academie, de masterclass Terrorisme onder leiding van Edwin Bakker.

Agenda Haagsch College

Het Haagsch College in perscentrum Nieuwspoor dat u alvast in uw agenda kunt zetten:

'Het Grote Prinsjesdagcollege van Herman Pleij' op 14 september.

Herman Pleij is cultuurhistoricus en emeritus hoogleraar Historische Nederlandse Letterkunde. Hij schuift regelmatig aan op tv bij o.a DWDD en Pauw. De avond voor de 200ste Prinsjesdag geeft Herman Pleij, in samenwerking met de Gemeente Den Haag, een speciaal Haagsch College over de rol van Prinsjesdag in onze samenleving. Hoe is deze dag in de loop der jaren veranderd? Wanneer begonnen we bijvoorbeeld met het dragen van die rare hoedjes op Prinsjesdag? Ook gaat Pleij in op de betekenis van deze dag voor de politiek. Wat zit er écht in het koffertje van de minister van Financiën?

Houdt onze website in de gaten voor de komende colleges. We hopen u de volgende keer weer te begroeten.

De initiatiefnemers van het Haagsch College, Freek Ewals en Vincent Rietbergen

LEIDERSCHAP IN DEN HAAG

Berenschot

‘Een programma voor leidinggevendenden’

De groeiende inbreng van burgers, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties heeft gevolgen voor de manier waarop ministeries leiderschap invulling geven. Waar staan ze voor, waar gaan ze voor?

De grote uitdaging voor ministeries is het daadwerkelijk en in samenhang met de buitenwereld neerzetten van belangrijke thema's. Een integrale kijk op de problematiek die op de verschillende schaalniveaus in de omgeving speelt en het met elkaar verbinden van de diverse domeinen waarop wordt geacteerd. En een (nog) beter oog ontwikkelen voor wat er in de samenleving gebeurt, het vormgeven van de interactie met maatschappelijke organisaties, bedrijfsleven en burgers en het gebruikmaken van de bewegingen en de krachten in de samenleving. En dat alles in een context die in toenemende mate veranderlijk, onzeker, complex en ambigu is, waardoor de toekomst steeds minder voorspelbaar en het heden steeds minder beheersbaar is.

Deze ontwikkelingen roepen ook vragen op. Welk leiderschap is nodig in Den Haag? Welke bijdrage levert dit aan onze organisatie? Leiderschap blijft cruciaal, maar het is niet langer een kenmerk van individuen maar veel meer van de interactie tussen personen. Leiderschap gaat niet alleen over wat iemand kan, weet en wil, maar vooral welke functie dit heeft in de organisatie. Daarom is leiderschap niet beperkt tot mensen in leidinggevende posities, maar is het een zaak van iedereen. De hele organisatie heeft een leiderschapsopgave te vervullen om haar missie en strategie te realiseren. De hefboom is in dit verband een mooie metafoor. Dankzij dit mechanisme leidt de inspanning van een enkel individu tot grote beweging in de organisatie.

Berenschot ondersteunt ministeries bij de dialoog over de leiderschapsopgave – waar staan we voor, waar gaan we voor? In een eigen, specifiek leiderschapsatelier creëren en formuleren de leidinggevendenden hun persoonlijke leiderschapsbijdrage, leren zij zichzelf in te zetten als een hefboom voor het benodigde leiderschap in het ministerie en leveren zij persoonlijke, toegevoegde waarde aan het realiseren van de strategie.

Decentralisatie

Door de redactie van
Parlement & Politiek,
partner van het Montesquieu Instituut.

Soms lijkt het beter om bepaald beleid niet vanuit de centrale overheid in Den Haag uit te voeren, maar om over te gaan op gedecentraliseerd beleid. Decentralisatie moet de gemeente of provincie ruimte geven om met een specifieke aanpak problemen op te lossen. Daarbij worden ook de financiële middelen van de nationale overheid overgeheveld naar bijvoorbeeld gemeenten zoals in 2015 gebeurde bij de decentralisatie van de jeugdzorg.

Lokaal beleid kan zich beter toespitsen op de problemen die plaatselijk spelen. Er hoeft vaak geen rekening gehouden te worden met landelijk opgelegde voorwaarden, hooguit met minimumeisen om kwaliteit te garanderen. Decentralisatie leidt idealiter tot een toegankelijker systeem voor de burger die bij problemen aanklopt bij zijn gemeente of provincie. Daarmee kan het de plaatselijke democratie versterken, mits de gedecentraliseerde taken ook doeltreffender worden uitgevoerd en de als hinderlijk ervaren richtlijnen van het centrale bestuur opzij kunnen worden geschoven.

Bewegingen naar centralisatie en decentralisatie van overheidstaken wisselen elkaar de afgelopen decennia regelmatig af. Op het moment dat de uitvoering van gedecentraliseerde taken niet goed verloopt en incidenten boven tafel komen, kan weer de wens ontstaan om een einde te maken aan het 'versnipperde beleid' en de verantwoordelijkheid bij één centrale instantie neer te leggen.

Stand van zaken

Per 1 januari 2015 hebben gemeenten van de overheid extra taken gekregen op het terrein van sociale zaken. Zij zijn verantwoordelijk geworden voor zorg aan langdurig zieken, ouderen en de jeugdzorg. Daarnaast moeten zij werklozen hulp bieden bij het vinden van werk en de verstrekking van een uitkering.

Het kabinet-Rutte II pleit voor een participatiesamenleving waarin burgers onderling zoveel mogelijk moeten meedoen in de maatschappij. Hierdoor kan de overheid terugtreden en blijft zij in omvang 'klein'. Bovendien zou een lokale aanpak moeten leiden tot meer maatwerk omdat gemeenten de zorg beter afstemmen op de behoeften van de burger.

Daarnaast beoogt de regering met de decentralisatie een forse kostenbesparing te realiseren. De lokale uitvoer van alleen al de jeugdzorg moet jaarlijks leiden tot een besparing van 90 miljoen euro in 2015 tot 300 miljoen in 2017. Het kabinet-Rutte II rekent voor het gehele decentralisatiepakket op een besparing van 2,4 miljard euro per jaar. Daarna zou de besparing nog verder kunnen oplopen.

Historische ontwikkeling

Bewegingen naar centralisatie en decentralisatie van overheidstaken wisselen zich in de Nederlandse politiek regelmatig af. Zo deed aan het begin van de jaren tachtig decentralisatie als bestuurlijk principe zijn intrede onder Hans Wiegel als minister van Binnenlandse Zaken. Hij wilde een systeem van gedecentraliseerde politie oprichten, maar het voorstel sneuvelde in 1985. Voorbeelden van andere decentralisaties die sindsdien hebben plaatsgevonden zijn het de Wet voorzieningen gehandicapten (1994), onderwijshuisvesting (1998) en de Wet werk en bijstand (2005).

Onder de noemer 'participatiesamenleving' presenteerde het kabinet Rutte II in de troonrede van 2013 het voornemen om burgers extra ruimte te geven voor initiatieven. Zij zouden zelf bepaalde taken op zich kunnen nemen om de samenleving te besturen. Als voorbeelden noemde Rutte whatsapp-groepen waarin bewoners afspreken wie de zieke buurvrouw verzorgd of een sms-dienst Burgernet waar politiediensten de hulp van burgers inschakelen.

De participatiesamenleving moet er toe leiden dat burgers meer voor elkaar doen en zorgtaken van de overheid op zich nemen. Door keukentafelgesprekken te voeren denken gemeenten te kunnen bepalen welke zorg nodig is en hoe dat valt te regelen.

Aandachtspunt

Kleine gemeenten zouden de decentralisatieoperatie minder goed kunnen uitvoeren, meende het kabinet-Rutte II. Meer taken vereiste een organisatie op passende schaal. Anders zouden gemeenten te weinig capaciteit hebben om de nieuwe taken op zich te nemen. Hierom benadrukte Ronald Plasterk, minister van Binnenlandse Zaken, het belang van herindelingen. Op dit moment heeft de helft van alle gemeenten in Nederland tussen de 20.000 en 50.000 inwoners.

Kritiek

- Gemeenten zijn nog niet klaar om de verantwoordelijkheid van de decentralisaties op zich te nemen.
- Burgers missen de expertise en organisatorische vaardigheden om extra taken uit te voeren en vrijwilligers te motiveren.
- Ouders weten niet waar zij aan toe zijn met de jeugdzorg

De drie decentralisaties

	Takenpakket voor gemeenten
1. Jeugdzorg	Provinciale jeugdzorg, jeugdbescherming en -reclassering, jeugdggz en de zorg voor licht verstandelijk gehandicapte kinderen.
2. Zorg voor ouderen en langdurig zieken	De ondersteuning en verzorging uit de 'Wet maatschappelijke ondersteuning', voorheen de 'Algemene wet bijzondere ziektekosten'.
3. Hulp bieden bij het vinden van werk of verstrekken van uitkering	Uitvoering van de 'Participatiewet'. Sinds 2015 vervangt deze de 'Wet werk en bijstand', 'Wet sociale werkvoorzieningen' en voor een groot deel de Wajong.

HAAGSCH COLLEGE

Het Grote Prinsjesdag College

De avond voor Prinsjesdag met cultuurhistoricus Herman Pleij

14 september in perscentrum Nieuwspoot
Reserveer nu: haagschcollege.nl

Partner

Universiteit
Leiden
Campus Den Haag

*De Vier Gevaren voor Europa
College: Arend Jan Boekestijn
18 mei, Sociëteit de Witte*

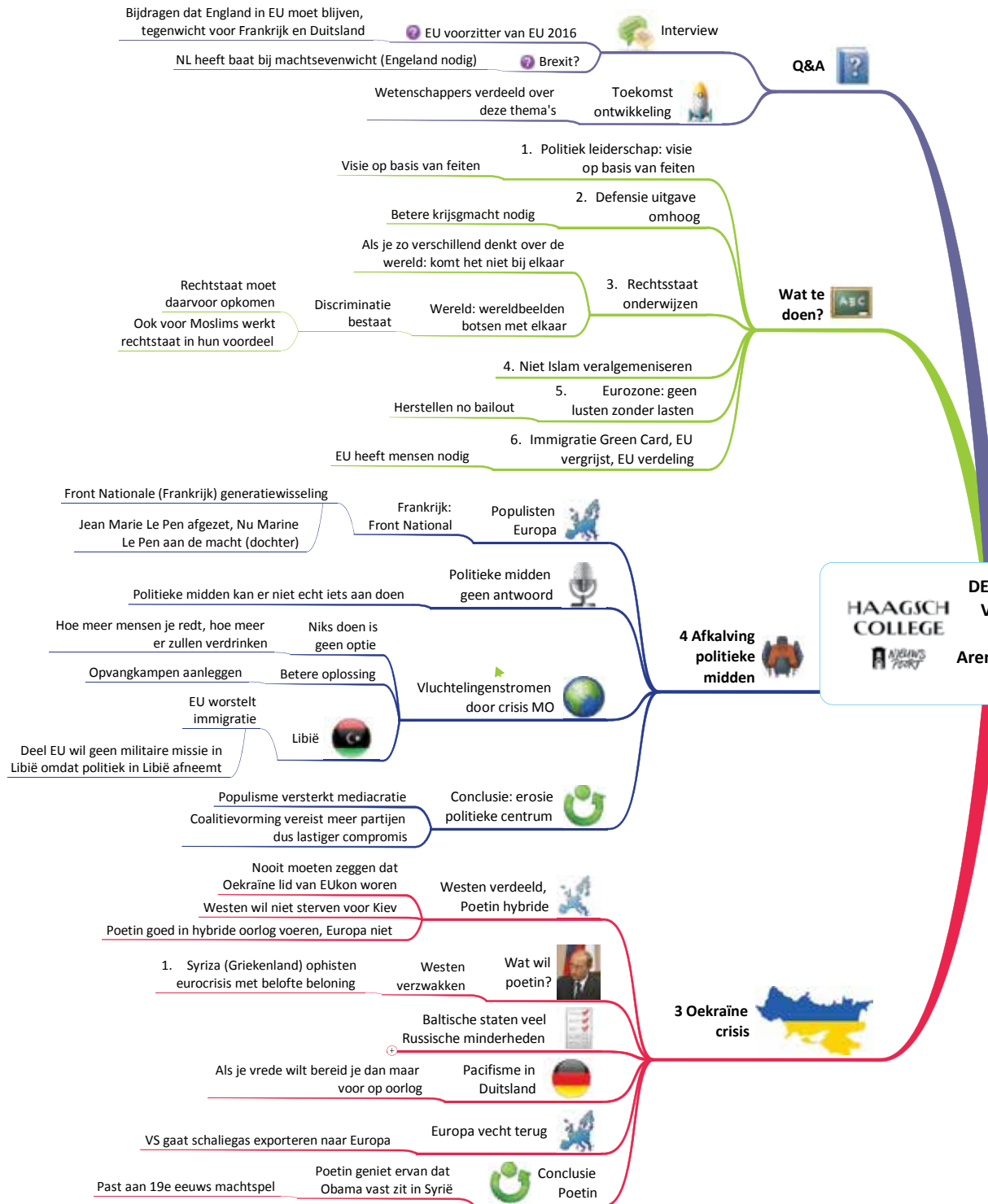
*Masterclass Terrorisme
3 avonden o.l.v. Edwin Bakker
Haagsche Nieuws Academie*

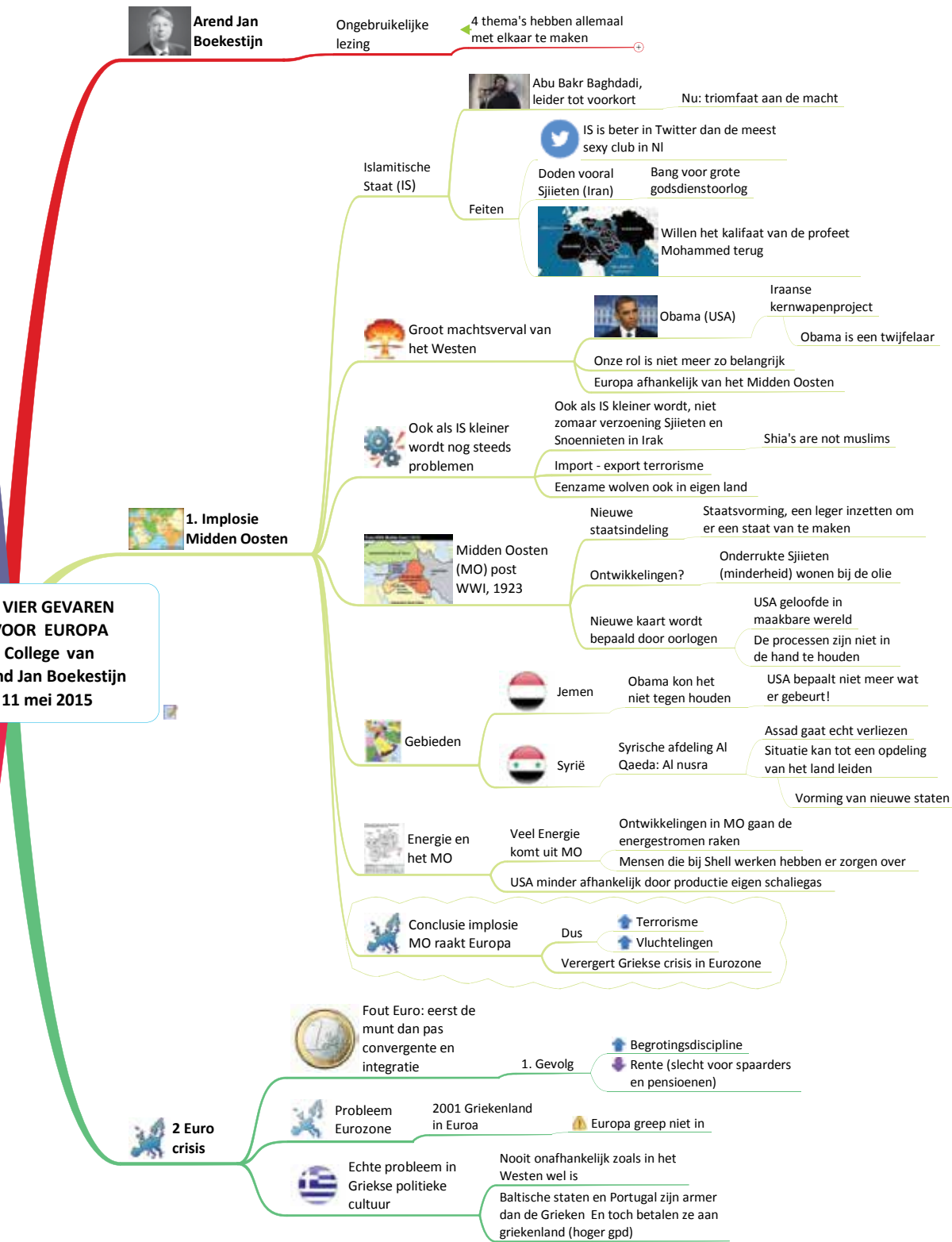
Zie www.ConnectionOfMinds.com

Interactie en draagvlak door visualisatie tijdens events, lezingen, congressen en andere bijeenkomsten

Meer info over LiveMindMapping?

Een Leven Lang Leren

Door Campus Den Haag –
Universiteit Leiden

Een leven lang leren

Mensen houden niet op met leren na het afronden van hun formele opleiding. Wetenschappelijke vooruitgang, technologische ontwikkelingen en maatschappelijke veranderingen vereisen een continue update van onze kennis en vaardigheden. Steeds meer organisaties en overheden onderkennen het belang van lifelong learning.

De Universiteit Leiden verzorgt al heel lang postacademisch onderwijs voor diverse doelgroepen. Met ons aanbod willen wij u als professional de mogelijkheid bieden uw kwalificaties te actualiseren en op niveau te houden.

"Het leuke en leerzame van het postacademisch onderwijs is de praktijkgerichte intervisie tussen een grote diversiteit van deelnemers" – quote deelnemer ministerie.

Mogelijkheden voor een leven lang leren bij Campus Den Haag

Een groot gedeelte van het aanbod voor professionals is te vinden bij Campus Den Haag. Vanuit ons Centre for Professional Learning verzorgen we verdiepende en uitdagende cursussen voor professionals. Zowel in open aanbod als in op maat gesneden trajecten bieden we kennis en inzichten op academisch niveau, met een sterke nadruk op de praktische toepassing in uw dagelijkse werk!

"Zeer inspirerend programma, volop afwisseling tussen theorie en praktijk, en veel interactie." – quote deelnemer gemeente.

Nieuwe vormen van leven lang leren: MOOCs

Vanuit Campus Den Haag wordt actief geëxperimenteerd met nieuwe vormen van onderwijs voor professionals. Vanuit het Centre for Innovation bieden we diverse online cursussen aan onder de naam MOOCs (Massive Open Online Courses). Daarmee speelt de Campus in op de wensen van professionals ten aanzien van leren anno 2015.

We hopen u binnenkort te verwelkomen bij onze Campus! Kijkt u voor meer informatie over de mogelijkheden eens op: www.campusdenhaag.nl

Bevoegdheden Europese Unie

**Door de redactie van Europa Nu,
partner van het Montesquieu Instituut.**

De Europese Unie houdt zich bezig met vele onderwerpen. Dat hebben de lidstaten van de Europese Unie vastgelegd in de Europese verdragen. Het Verdrag van Lissabon is het meest recente verdrag en werd gesloten in 2009. Per beleidsterrein is aangegeven wat de EU mag en wat de lidstaten zelf mogen doen.

Er zijn grote verschillen: soms neemt de EU het voortouw en mogen de lidstaten niet op eigen gelegenheid beleid maken; op een aantal terreinen delen de lidstaten en de EU bevoegdheden en op een aantal terreinen ondersteunt de EU de lidstaten, maar mag de EU zelf geen beleid maken. Er zijn ook een aantal terreinen waar de EU geen bevoegdheden heeft.

De verdeling van bevoegdheden gaat niet over hoe er besloten worden genomen (de besluitvormingsprocedures), of wat voor soort besluiten er genomen mogen worden (de rechtsinstrumenten). Het gaat erom wie beleid maakt en mag maken.

Verdeling bevoegdheden

Exclusieve bevoegdheden EU (Artikel 3 VwEU)

Op deze terreinen hebben de lidstaten hun bevoegdheden volledig overgeheveld naar het Europese niveau. De terreinen zijn:

- douanebeleid
- mededinging voor zover nodig om de interne markt te laten functioneren
- bescherming van visbestanden
- handelsbeleid
- monetair beleid (alleen voor lidstaten die de euro als munt hebben)

Gedeelde bevoegdheid EU en lidstaten (Artikel 4 VwEU)

Op deze terreinen delen de lidstaten en de Europese Unie hun bevoegdheden. De terreinen zijn:

- interne markt, met uitzondering van niet-economische diensten van algemeen belang
- visserijbeleid
- landbouwbeleid
- milieubeleid
- vervoersbeleid
- energiebeleid
- consumentenbeschermingsbeleid
- ontwikkelingssamenwerking
- uitbreiding van de EU
- onderzoeksbeleid waarbij het vooral gaat om onderzoeksprogramma's
- een deel van het sociaal beleid, waar het vooral gaat om de

- rechtspositie en de gezondheid van werknemers
- justitiële en politieke samenwerking, met name grensoverschrijdende zaken
- asiel- en migratiebeleid
- regionale ontwikkeling, dit gaat vooral om subsidieprogramma's en de voorwaarden om daar voor in aanmerking te komen
- humanitaire hulp
- terrorismebeleid

Ondersteunende bevoegdheid EU (Artikel 5 VwEU)

Op deze terreinen ondersteunt de Europese Unie de lidstaten in het maken van beleid, zodat het beleid in de afzonderlijke lidstaten beter op elkaar is afgestemd, met name op die aspecten die grensoverschrijdend zijn. De terreinen zijn:

- volksgezondheid, met name preventie en coördinatie van grensoverschrijdende bedreigingen en rechten van de patiënt
- een deel van het sociaal beleid, met name waar het bevorderen van werkgelegenheid centraal staat
- onderwijsbeleid, beperkt tot steunprogramma's en erkenning van diploma's
- cultuurbeleid
- jeugdbeleid

- sportbeleid
- industrie-, telecom en ICT-beleid
- buitenlands en veiligheidsbeleid
- een deel van het fiscaal beleid, voor zover het om maatregelen gaat die de interne markt mogelijk kunnen verstoren
- administratieve samenwerking
- civiele bescherming
- macro-economisch beleid (hierbij geldt dat het toezicht op de economieën van de eurozone een stuk strenger is; de lidstaten behouden weliswaar veel eigen beleidsruimte maar op het niet halen van doelstellingen staan sancties)

Geen bevoegdheden EU

Bevoegdheden die niet in dit overzicht zijn opgenomen, zijn het exclusieve domein van de lidstaten. De EU heeft over die zaken niets te vertellen en zal in de regel ook geen mededelingen of adviezen op dit terrein doen. De belangrijkste terreinen waarop de EU geen bevoegdheden heeft zijn:

- onderwijsbeleid
- sociale zekerheid
- volksgezondheidsbeleid
- belastingen, met uitzonderingen van belastingen die de interne markt kunnen verstoren

"Ierland stemde in 2009 na een nationaal referendum in met het Verdrag van Lissabon. Foto: Flickr/The Green Party of Ireland."

- familierecht
- ruimtelijke ordening, mits op nationaal niveau voldaan wordt aan regels ter bescherming van flora en fauna
- openbare orde
- inrichting van het openbaar bestuur

Extern beleid: impliciete bevoegdheden

Wanneer de Europese Unie bevoegd is op een bepaald beleidsterrein dan is de EU ook bevoegd op het gebied van de externe betrekkingen (in contacten met andere landen of organisaties) op dat terrein. Zo is de EU bevoegd om bijvoorbeeld op het gebied van de visserij internationale overeenkomsten te sluiten.

Als lidstaten verder willen gaan

Lidstaten of groepen lidstaten mogen beleid maken dat verder gaat dan het gezamenlijke Europese beleid (nauwere samenwerking). Hiervoor gelden twee kanttekeningen:

- lidstaten moeten wel aan de door de Europese Unie opgestelde minimum-normen blijven voldoen
- het mag de werking van de interne markt niet verstoren

Noodzakelijk beleid buiten de bevoegdheden

In de Europese verdragen is opgenomen (artikel 352 VwEU) dat de Europese Unie mag 'optreden' om de beoogde doelstellingen van die verdragen te kunnen realiseren, ook al heeft de EU daar geen bevoegdheid toe. Voor dergelijk 'optreden' gelden wel strenge voorwaarden; bij de besluit-

vorming zijn hoge drempels opgeworpen. Dit artikel is niet van toepassing op het buitenlands en veiligheidsbeleid.

Principes die in beleid doorwerken

Naast specifieke beleidsterreinen heeft de EU zich gecommiteerd aan een aantal principes waar bij het opstellen van beleid rekening mee moet worden gehouden. Dit kan leiden tot een ruime interpretatie van de bevoegdheden van de EU wanneer er in een voorstel op basis van deze principes zaken worden geregeld die niet specifiek zijn afgebakend in de Europese verdragen. Deze principes zijn:

- het bestrijden van discriminatie, en het bevorderen van gelijkheid tussen mannen en vrouwen
- het waarborgen van de sociale gevolgen van beleid, het bevorderen van werkgelegenheid en adequate sociale bescherming en het bestrijden van sociale uitsluiting
- bij al het beleid moet rekening gehouden worden met
- duurzaamheid en de gevolgen voor het milieu
- consumentenrechten
- de gevolgen voor het dierenwelzijn

Fiscaal beleid

Door de redactie van Europa Nu,
partner van het Montesquieu Instituut.

De Europese Unie probeert grote, structurele verschillen in de economieën van lidstaten te verkleinen, indien deze de werking van de interne markt belemmeren. Hierom is een zekere coördinatie nodig van de belastingen die in lidstaten worden geheven. Belastingregels mogen een producent van mobiele telefoons in Finland niet een voordeel geven ten op zichten van producenten in andere Europese landen. Dit zou een verstrend effect hebben op de economie van de interne markt.

Als instrumenten heeft de EU indirecte belastingen, zoals btw en douanetarieven die geheven worden op importgoederen. Nationale regeringen dragen de verantwoordelijkheid voor directe belastingen, zoals de inkomstenbelasting.

De LuxLeaks-onthullingen in 2014 lieten zien dat veel multinationals afspraken (fiscale rulings) maken met de belastingdienst van diverse lidstaten. Via constructies ontlepen grote bedrijven als Starbucks en Mexx voor miljarden euro's aan belastingheffingen. Dit toonde het onvermogen van de EU om een volledig gelijk speelveld voor Europese bedrijven te creëren.

In navolging van LuxLeaks pleitte de Europese Commissie in 2015 voor een gemeenschappelijk pakket aan regels voor bedrijven om hun belastingaangifte te doen. De Commissie Juncker wil bovendien met een actieplan belastingontduiking en -fraude aanpakken.

Copyright: Flickr/Garry Knight

Ontwikkeling in vogelvlucht

De EU streeft al sinds het Verdrag van Rome (1957) een interne markt na met vrij verkeer van kapitaal, goederen, diensten en personen. Uitwisseling tussen lidstaten moet zo

min mogelijk hinder ondervinden van barrières. Dit zou volgens de Commissie de werkgelegenheid en het concurrentievermogen van de totale Europese gemeenschap positief beïnvloeden.

Nationale overheden kunnen nu nog de eigen markt beschermen door bedrijven belastingvoordelen te gunnen. Verder verstoren verschillende btw-tarieven de interne markt: zij leiden tot prijsverschillen tussen goederen.

De EU wil daarom de belastingregels tussen lidstaten zoveel mogelijk coördineren. Daarnaast bestaat er een Europees beleid voor sommige belastingen die vallen onder de directe inkomsten van de Unie. Zo bepaalt de Europese Unie wat voor heffingen buitenlandse bedrijven moeten betalen voor het importeren van diensten in de EU. Ook in landbouwheffingen heeft de EU een grote stem.

In het algemeen streeft de Europese Unie ernaar om schadelijke belastingconcurrentie gecoördineerd aan te pakken, met name op het gebied van het vrije verkeer van kapitaal. In het streven naar het beperken van obstakels voor vrij verkeer van kapitaal en kapitaalbelastingconcurrentie, heeft de EU de volgende speerpunten:

Minimumbelastingtarieven voor minerale oliën (zoals benzine en aardgas)

Binnen de EU bestaat consensus over de hoogte van het btw-tarief hierop: 15 procent. Uitzonderingen naar boven of naar beneden zijn toegestaan, maar worden beperkt. Een minimumtarief beperkt oneigenlijke concurrentie. Bijkomend biedt het een instrument voor het milieubeleid.

Vennootschapsbelasting die gelijke kansen biedt voor ondernemingen in alle lidstaten

In het kader van de Europese interne markt kunnen te grote verschillen in heffing van vennootschapsbelasting in de diverse lidstaten leiden tot concurrentievervalsing. De Europese Commissie en de eurolanden willen één heffingsgrondslag voor de vennootschapsbelasting invoeren, zodat in alle EU-landen de vennootschapsbelasting op dezelfde manier wordt berekend. De lidstaten houden wel de bevoegdheid om zelf de hoogte van de tarieven te bepalen.

Btw-regelgeving

In februari 2008 nam de Raad een pakket maatregelen aan voor verbeterde btw-regelgeving op het gebied van diensten. Het pakket is in 2010 in werking getreden. Hierdoor is de heffing van btw eenvoudiger en brengt deze minder administratieve lasten met zich mee bij grensoverschrijdend verkeer. De nieuwe hoofdregel bij diensten in de EU is als volgt: de

ondernemer die diensten afneemt, geeft de btw aan in eigen land. De leverancier van de diensten berekent geen btw voor diensten in het buitenland. Leveranciers van goederen doen maandelijks een opgave ICP (Intracommunautaire prestaties) als de omzet per kwartaal meer is dan € 100.000.

Spaargeld

Spaargeld en pensioenen moeten worden beschermd wanneer mensen - door bijvoorbeeld emigratie - te maken krijgen met een ander belastingstelsel. Specifieke bevoordelingen worden ook aangepakt.

Het doel van het EU-beleid is dat de belastingstructuren van de lidstaten zo gunstig mogelijk moeten uitpakken voor de werkgelegenheid en de werking van de interne markt. Zo houdt de Unie ook in de gaten welke ontwikkelingen zich voordoen in de lidstaten met betrekking tot loonbelastingen.

Bankgeheim en belastingfraude

In december 2010 hebben de EU-ministers van Financiën afgesproken dat EU-landen zich vanaf 1 januari 2011 niet langer op het bankgeheim mogen beroepen wanneer de belastingdienst van een andere lidstaat om informatie vraagt. Het bankgeheim belemmert vaak het opsporen van belastingontduiking via buitenlandse rekeningen. Bovendien is afgesproken dat vanaf 2014 belastingdiensten automatisch informatie uitwisselen over salarissen, pensioenen, onroerend goed en levensverzekeringen.

In 2014 zijn de ministers van Financiën overeengekomen dat in 2017 het bankgeheim voor buitenlanders in de EU officieel wordt afgeschaft. Hierdoor houdt de EU zich aan de wereldwijde standaard voor de automatische en grensoverschrij-

dende uitwisseling van informatie over inkomsten, opgesteld door de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO).

Financiële transaktietaks (FTT) of 'bankentaks'

In januari 2013 bereikten de (destijds) 27 ministers van Financiën van de EU overeenstemming over het verder vormgeven van de financiële transaktietaks. Dit is een speciale heffing op financiële transacties in de EU, waardoor het wereldwijde financiële systeem stabiel zou moeten worden en minder gevoelig voor agressieve beleggingsstrategieën.

De elf EU-landen die deze financiële transaktietaks willen invoeren, zullen de taks verder vormgeven. Het gaat om de volgende landen: Duitsland, Frankrijk, Spanje, Italië, België, Oostenrijk, Portugal, Griekenland, Estland, Slowakije en Slovenië. Nederland staat niet afwijzend tegen een speciale taks, maar wil wel een uitzondering voor de pensioenfondsen.

de namen van meer dan 350 multinationals naar boven die tussen 2002 en 2010 met Luxemburg belastingovereenkomsten sloten. Daardoor konden ze hun wereldwijde belastingbijdragen laag houden. De deals werden gesloten in de periode dat Jean-Claude Juncker, de huidige voorzitter van de Europese Commissie, premier van Luxemburg was. Als reactie op de LuxLeaks affaire maakte de fractie van de Groenen op 15 januari 2015 bekend dat ze meer dan de 188 benodigde handtekeningen voor een onderzoekscommissie hadden verzameld. Op 5 februari 2015 werd echter duidelijk dat er toch geen parlementaire enquête zou komen nadat de juridische dienst van het Europees Parlement hierover een negatief oordeel had uitgebracht. Er is, in plaats daarvan, wel een speciale onderzoekscommissie ingesteld.

De onthullingen kregen veel internationale aandacht en hadden tot gevolg dat geprobeerd werd de belastingontduiking in andere Europese landen, waaronder Nederland, in kaart te brengen.

LuxLeaks

De Luxemburg Leaks, dikwijls afgekort tot LuxLeaks, is de naam van een onderzoek waardoor illegale belastingovereenkomsten in Luxemburg aan het licht kwamen. In het onderzoek, uitgebracht in november 2014 door het Internationaal Consortium van Onderzoeksjournalisten, komen

MIS HEM NIET: FORUM WEKELIJKS OP DE TABLET

OFFICIAL HONOREE WEBBY AWARDS 2014 EN
WINNAAR ZILVER EN BRONS LOVIE AWARDS 2014

VRAGEN VOOR DE WETENSCHAP?
Bij deze vrouw
moet u zijn

Zoek op *Opinieblad Forum* in de App Store, Google Play Store of ga naar www.vno-ncw.nl/forum-app en kies voor een gratis abonnement

Parlementaire Monitor
“Volg de Nederlandse parlementaire besluitvorming op de voet”

Een volledig en actueel overzicht van het Haagse proces van wet- en regelgeving en van de belangrijkste politieke ontwikkelingen binnen de eigen branche is essentieel. Hiermee bent u als beleidsmaker en/of lobbyist in staat tijdig kansen én bedreigingen voor uw organisatie te onderkennen.

De Parlementaire Monitor is dé kennismanagement tool die u in staat stelt het parlementaire besluitvormingsproces op de voet te volgen. Van de internetconsultatie tot en met de implementatie.

U bent direct op de hoogte van zaken als:

- Het verschijnen van een voor uw branche relevante beleidsbrief
- Kamervragen die zijn gesteld over zaken die raken aan de core business van uw organisatie
- Een gewijzigde agenda van een commissievergadering in de Tweede Kamer, zodat u niet voor niets naar Den Haag afreist

• **33841 - Wet maatschappelijke ondersteuning 2015**

Dit wetsvoorstel werd op 14 januari 2014 ingediend door de staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, [Van Rijn 1](#).

Dit is een voorstel voor een nieuwe Wet maatschappelijke ondersteuning, ter vervanging van de in 2007 in werking getreden wet.

Inhoud

1. Stand van zaken	6. Wordvoerders
2. Kerngegevens	7. Verwante dossiers
3. Uit de memorie van toelichting	8. Andere bronnen
4. Documentenoverzicht	9. Disclaimer
5. Documenten	

- ✓ Wat is de actuele stand van zaken?
- ✓ Wat is al gebeurd en wat staat nog te gebeuren?
- ✓ Wie zijn betrokken/verantwoordelijk?
- ✓ Wat is de actuele status van moties en amendementen?
- ✓ Welke aanverwante dossiers spelen momenteel?
- ✓ Wat zijn de bronnen?

Altijd en overal op de hoogte

De Parlementaire Monitor wordt doorlopend geactualiseerd en kan 24 uur per dag, 7 dagen per week geraadpleegd worden via www.parlementairemonitor.nl. Daarnaast stelt u de informatie eenvoudig beschikbaar aan uw achterban middels een digitale nieuwsbrief of binnen uw eigen intranet.

Informatie in samenhang en in context

Voor een optimaal overzicht vult de Parlementaire Monitor deze informatie voor u aan met de relevante politieke context. Dit gebeurt in de vorm van de nieuws- en persberichten, agenda's, weblogs en Tweets van de landelijke politieke partijen en politici. Ook berichtgeving uit de landelijke en regionale dagbladen, digitaal nieuws van talrijke websites en verschillende nieuwsfeeds van het ANP zijn opgenomen in de Parlementaire Monitor.

Geïnteresseerd?

Neem voor meer informatie over de Parlementaire Monitor contact op met Daan Smolders (ds224@pdc.nl of 070-3560238).

Centre for Professional Learning

Professionele verdieping op academisch niveau

Het Centre for Professional Learning van Universiteit Leiden - Campus Den Haag biedt verdiepende en uitdagende cursussen voor hogeropgeleide professionals, die beroepsmatig te maken hebben met het publieke domein. Wij zijn gevestigd in het hart van bestuurlijk Nederland. Wij bieden kennis en inzichten op academisch niveau, met sterke nadruk op de praktische toepassing in uw dagelijkse werk.

Een greep uit ons open aanbod:

- Leergang Toezicht in Transitie
- Leergang Terrorisme, Recht & Veiligheid voor practitioners
- Leergang Politics, Philosophy & Economics
- Leergang Politiek Bestuurlijke Sensitiviteit voor de publieke sector

Maatwerk

In de afgelopen jaren ontwikkelden we maatwerktrajecten in opdracht van onder andere het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, het ministerie van Buitenlandse Zaken, de gemeente Den Haag, de provincie Noord-Holland, het RIVM en AgentschapNL.

**Maak kennis met ons aanbod op www.professionallearning.nl
en volg ons op   **

**Universiteit
Leiden**
Campus Den Haag

Over Universiteit Leiden - Campus Den Haag

Door onze vestiging in Den Haag zijn wij goed bekend met dilemma's van beleid en bestuur. Als geen ander zijn wij in staat die dilemma's te verbinden met vernieuwend onderwijs op academisch niveau. Kijk voor meer informatie op www.campusdenhaag.nl

Universiteit Leiden. Bij ons leer je de wereld kennen

Dr. A.H.G. (Alexander) Rinnooy Kan

Alexander Rinnooy Kan (1949) is Eerste Kamerlid voor D66. Hij was lector en hoogleraar aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. In 1986-1989 was hij rector-magnificus van die universiteit. In 1991 stapte hij over naar het VNO (later VNO/NCW). Werd in 1996 bestuurder van de ING Groep en leidde

later ook een commissie die ingrijpende herziening van het omroepbestel voorstelde. Lid van D66. Was in 2006-2012 SER-voorzitter en is nu universiteitshoogleraar in Amsterdam.

Voornamen (roepnaam)

Alexander Hendrik George (Alexander)

Personalia

geboorteplaats en -datum

Scheveningen (gem. 's-Gravenhage), 5 oktober 1949

Partij/stroming

partij(en)

D66 (Democraten 1966)

Hoofdfuncties en beroepen

- onderzoeksassistent Wiskundig Instituut, Rijksuniversiteit Leiden, van 1969 tot 1972
- wiskundig medewerker "Spectrum Encyclopedia", van 1972 tot 1973
- wetenschappelijk medewerker wiskunde en statistiek, Technische Hogeschool Delft, van 1973 tot 1977
- lector operationeel onderzoek, Erasmus Universiteit Rotterdam, van 1977 tot 1 januari 1980
- hoogleraar operationeel onderzoek, Erasmus Universiteit Rotterdam, van 1 januari 1980 tot 1 januari 1991 (na vervallen onderscheid lector/hoogleraar)
- directeur Econometrisch Instituut, Erasmus Universiteit Rotterdam, van 1983 tot 1986
- rector magnificus, Erasmus Universiteit Rotterdam, van 1986 tot 1989
- voorzitter VNO (Verbond van Nederlandse Ondernemingen), van 1 januari 1991 tot 1 januari 1995
- voorzitter VNO-NCW, van 1 januari 1995 tot juni 1996
- lid Raad van Bestuur N.V. ING Groep, van 1 september 1996 tot 1 augustus 2006
- voorzitter SER (Sociaal-Economische Raad), van 1 augustus 2006 tot 1 september 2012
- hoogleraar policy analysis in the private and public sector, Amsterdam Business School, Universiteit van Amsterdam, van 1 september 2007 tot 1 september 2012 (onbezoldigd)
- universiteitshoogleraar economie en bedrijfskunde, Universiteit van Amsterdam, vanaf 1 september 2012

Partijpolitieke functies

vroegere

- lid Raad van Advies Hans van Mierlo-Stichting

Nevenfuncties

huidige

- voorzitter Raad van Commissarissen N.V. "Het Concertgebouw"
- voorzitter Raad van Toezicht en Advies Stichting World Press Photo, vanaf juni 2006
- voorzitter Raad van Toezicht AMC (Academisch Medisch Centrum), Universiteit van Amsterdam, vanaf 1 februari 2007
- voorzitter Raad van Toezicht Sarphati Institute
- voorzitter Prins Bernhard Cultuurfonds, vanaf december 2008
- voorzitter Raad van Toezicht cultureel, politiek podium "De Balie" te Amsterdam, vanaf maart 2012
- voorzitter Stichting "Folia Civitatis", vanaf 1 oktober 2012
- voorzitter Raad van Toezicht Stichting Lezen en Schrijven
- voorzitter Koninklijke Hollandse Maatschappij der Wetenschappen
- voorzitter Apeldoorn Conference Series
- voorzitter wetenschappelijke en maatschappelijke adviesraad Universiteit voor Humanistiek
- voorzitter Goede Doelen Platform
- voorzitter Blockbusterfonds
- lid Raad van Advies Stichting Instituut GAK
- lid College van Regenten Prof. F. de Vries-Stichting
- voorzitter Raad van Advies ACE (Amsterdam Center for Entrepreneurship)
- voorzitter Raad van Toezicht, filmmuseum "EYE" te Amsterdam, vanaf 1 oktober 2012
- voorzitter commissie evaluatie nationale politie, vanaf oktober 2013
- lid Raad van Commissarissen Siemens Nederland, vanaf 1 december 2014
- voorzitter 'Agenda voor de Zorg'
- voorzitter Nationaal Preventie Programma 'Alles is gezondheid', ministerie van VWS
- voorzitter Maatschappelijke Adviesraad Strategisch Thema Instituut
- co-voorzitter World Connectors
- voorzitter commissie vernieuwingen in de financiën van gemeenten, VNG, vanaf januari 2015
- voorzitter Nationale Wetenschapsagenda, vanaf januari 2015
- lid Internationale Adviesraad Teijin, Japan, vanaf mei 2015
- lid Raad van Advies Human Rights Watch

vroegere

- gasthoogleraarschappen in Europa en de Verenigde Staten (onder andere Universiteit van Californië te Berkeley, Colum-

- bia University te New York, MIT te Cambridge, de Wharton School in Philadelphia)
- lid Raad van Commissarissen "Perscombinatie"
- lid Raad van Commissarissen "Dura Bouw" B.V. te Rotterdam
- lid Raad van Commissarissen "Mees Pierson"
- lid College van Externe Adviseur "Moret, Ernst & Young"
- voorzitter Stichting Praemium Erasmianum
- lid Begeleidingscommissie Uitvoering Geneesmiddelenbeleid, 1999
- voorzitter commissie onderzoek functioneren publieke omroep, van 2000 tot 2004
- lid Raad van Toezicht EPN, Platform voor de informatiesamenleving, vanaf augustus 2006
- lid bestuurscommissie Investments van PGGM, vanaf september 2006
- vicevoorzitter Stichting Lezen & Schrijven, vanaf 1 november 2006
- voorzitter Strategische Adviescommissie over innovatie (ministerie van Economische Zaken), vanaf juli 2006
- lid Raad van Toezicht Nicis Institute (Maatschappelijk Topinstituut voor de steden), vanaf februari 2007
- voorzitter commissie onderzoek dreigende lerarentekort, van mei 2007 tot 12 juni 2007
- lid Innovatieplatform, van mei 2007 tot 2010
- lid Taskforce 'Vrouwen aan de top', vanaf februari 2008
- voorzitter International Advisory Board Rotterdam, van 1 juni 2009 tot 8 november 2012
- lid commissie toekomstbestending hogeronderwijsstelsel, vanaf oktober 2009
- voorzitter stichting organisatie festivaljaar 2013 in Amsterdam, van 2012 tot 2013
- voorzitter Raad van Commissarissen "De Nederlandsche Bank", van 1 juli 2012 tot mei 2015
- 'verkenner' collegevorming gemeente Amsterdam, maart 2014

Opleiding

voortgezet onderwijs

- gymnasium, "Eerste VCL (Vrijzinnig-Christelijk Lyceum)" te 's-Gravenhage, tot 1967

academische studie

- wiskunde, Rijksuniversiteit Leiden, tot 1972 (cum laude)
- econometrie (kandidaats), Universiteit van Amsterdam, tot 1972

promotie

- wiskunde en natuurwetenschappen, Universiteit van Amsterdam, 28 januari 1976

eredoctoraten

- economische, sociale en politieke wetenschappen, Vrije Universiteit van Brussel, 1994

- onderwijswetenschappen, Open Universiteit, 25 september 2009

Wetenswaardigheden

algemeen

- Was als lid van de Raad van Bestuur van ING Bank voorzitter van het Executive Committee, ING Asset Management (1997-2003) en voorzitter van het Executive Committee, ING Azië/Pacific (2003-2004), In 2004-2006 was hij verantwoordelijk voor Insurance Asia/Pacific, Insurance Central Europe, ING Investment Management Asia/Pacific, ING Global Pensions, Corporate IT en Corporate Procurement.

uit de privésfeer

- Zijn vader voegde in 1947 de familienaam van zijn stiefvader (Rinnooy) toe aan zijn eigen familienaam
- Zijn vader was ambtenaar (laatste functie: plaatsvervangend thesaurier-generaal) en bewindvoerder bij de Wereldbank, zijn moeder, een Engelse, was actrice

ridderorden

- Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw, 29 april 1997
- Commandeur in de Orde van Oranje-Nassau, 6 september 2011

overige onderscheidingen en prijzen

- Akademiepenning 2014, Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, 27 maart 2014

verenigingen, sociëteiten, genootschappen etc.

- lid Leidse studentenvereniging "Minerva" (tijdens studie)

Publicaties/bronnen

publicaties

- "Machine scheduling problems: classification, complexity and computations" (dissertatie, 1976)
- "Voorzitter! De kunst van voorzitten zonder hamer" (met Gerdi Verbeet, 2014)
- vele artikelen in kranten, tijdschriften en vakbladen

literatuur/documentatie

- E. Jorritsma, "Zijn verstand is ook zijn valkuil", NRC Handelsblad, 28 november 2005
- Michèle de Waard, "Ik kwam en vertrek als optimist", SER-Magazine, oktober 2012

Familie/gezin

huwelijk/samenlevingsvorm

gehuwd

vader

Mr. A. Rinnooy Kan, Alfred

moeder

E.F. Goodrich, Eleanor Frances

beroep grootvader (vaderskant)

boekhouder

Mythes over gemeentelijke onmacht

**Column Joop van den Berg
Parlement & Politiek,
partner van het Montesquieu Instituut**

Observaties en analyses van de macht en onmacht van het gemeentebestuur kijken (te) vaak van boven naar beneden. Dat betekent dat slechts een deel van de werkelijkheid wordt gezien. Het leidt meer dan eens tot mythevorming over de onmacht van het gemeentebestuur en a fortiori die van de gemeenteraad.

Eerste voorbeeld vormt de in Den Haag aangenomen wetgeving die opdracht inhoudt tot gemeentelijk handelen. Analytici (soms ook wel Haagse politieke deelnemers) analyseren dat heel vaak in termen van een 'nulsomspel': wat er bij het rijk aan macht bij komt door wetgeving, gaat er bij het gemeentebestuur vanaf. De werkelijkheid is veel ingewikkelder. In een aantal gevallen roept de wet voor gemeentebesturen bevoegdheden in het leven, die het voordien helemaal niet had. De wetgeving op de ruimtelijke ordening heeft de gemeente voorzien van machtsmiddelen als bestemmingsplannen en vergunningsplichten die zij daarvoor helemaal niet had en waardoor zij de macht miste ruimtelijk in te grijpen.

Ook de Wet werk en inkomen (vroeger Bijstandswet) geeft de gemeente macht – tot gerichte toeleiding naar arbeid door bijstandsgerechtigden – die zij daarvoor niet had en die deze toeleiding weliswaar niet onmogelijk maakte maar toch onevenredig lastig.

Beperking?

Het is een mythe dat elk wettelijk ingrijpen de handelingsmogelijkheden van een gemeentebestuur beperkt; de wet kan die ook verruimen en doet dat vaak. Natuurlijk zijn er daarnaast wettelijke ingrepen die de gemeente louter tot loket maken van het rijk, zoals de Paspoortwet. Over de uitvoering daarvan heeft het gemeentebestuur niets te zeggen. Eerlijk gezegd, dat is maar goed ook; toch is het prettig dat iemand voor zijn paspoort niet naar Den Haag hoeft.

Er zijn ook wetten die het handelen van gemeenten wel degelijk beperken, maar slechts zelden wordt alle handelingsvrijheid weggenomen. Kenmerk van het bestuur in opdracht, dat wij 'medebewind' noemen, is dat de gemeente wel richtlijnen krijgt, maar die naar bevind van zaken kan uitvoeren. Als daarbij de term decentralisatie valt is het in alle geval uitkijken: het kan gaan om loutere loketfuncties (dat is geen decentralisatie), om sterk beperkende wetgeving (dat is schijndecentralisatie) en om vrijheid scheppende interventies, echte decentralisatie dus. Voor een gemeenteraadslid is dat een lastig onderscheid, want je moet de wet telkens redelijk goed doorzien om schijn en werkelijkheid uit elkaar te houden. Wethouders zijn in het voordeel: die hebben ambtenaren om het hen uit te leggen.

Nog een mythe: de idee dat de macht van het gemeentebestuur wordt bepaald door het budget waarover het beschikt. Dat is een al te mooie aanleiding om te zeggen dat die macht weinig voorstelt, omdat verreweg het meeste geld afkomstig is van het rijk. Dat laatste is waar, maar dat zegt weinig.

Grondverkoop

De algemene uitkering uit het Gemeentefonds is in beginsel vrij besteedbaar. De eigen belastingen brengen daarnaast gemiddeld 10 tot 15% van de inkomsten binnen. Wel komt een groot deel van het gemeentelijk inkomen nog uit doelgerichte uitkeringen. Maar, gemeentelijk bestuur gaat lang niet alleen over eigen financiële middelen. De financiën in de volkshuisvesting komen primair van corporaties en projectontwikkelaars. Als het goed gaat, verdient de gemeente daaraan door grondverkoop, maar in elk geval bestuurt zij daar met andermans geld. Het eigen budget omvat dus maar een deel van wat er bestuurlijk en politiek in een gemeentebestuur omgaat.

De ingewikkelde financieringsstromen maar ook de soms erg gedetailleerde wettelijke regels maken het raadslidmaatschap verre van gemakkelijk. Die verleiden er tevens toe te veel en te diep in 'de stukken' te duiken om vooral niet te

riskeren in de raadsvergadering 'domme vragen' te stellen. Colleges speculeren daarop door hun beleid ook nog eens in ondoordringelijk proza te formuleren.

Dat is een onnodige en ook niet helemaal behoorlijke beperking van het ambt van raadslid. Hij of zij is in de eerste plaats volksvertegenwoordiger en doet er dus goed aan gepaste afstand te bewaren tot het dagelijks bestuur en vooral veel 'domme vragen' te stellen. Het is geen teken van domheid maar van moed om zo af en toe hardop te zeggen dat je van het collegeproza geen woord hebt begrepen en dat het eerst maar eens in normaal Nederlands moet worden gesteld.

Want dat is de derde mythe: dat ingewikkelde zaken alleen maar in ingewikkelde taal kunnen worden geformuleerd.

An Impossible Job? The Presidents of the European Commission, 1985-2014

Een politieke biografie van alle elf voorzitters van de Europese Commissie van Walter Hallstein (1958-1967) tot en met José Manuel Barroso (2004-2014).

Deze portretten, geschreven door deskundigen, zijn fascinerend om te lezen. De redacteurs maken in een slotbeschouwing de balans op en schetsen de overeenkomsten en verschillen tussen de voorzitters. Ook beschrijven zij de sluipende 'presidentialisering' van het ambt van Commissievoorzitter, door oud-voorzitter Roy Jenkins ooit 'an impossible job' genoemd.

Deze bundel is voor iedereen die geïnteresseerd is in de geschiedenis van de Europese Unie en haar instituties en wil weten waar de Unie vandaan kwam en waar zij naar toe gaat.

De bundel staat onder redactie van Gerrit Voerman en Jan van der Harst en is mede mogelijk gemaakt door het Montesquieu Instituut.

Meer informatie: <http://www.montesquieu-instituut.nl/studievoorzitters>

Aankomende activiteiten in het najaar

In september organiseren wij de volgende evenementen o. a. in samenwerking met het Filmhuis Den Haag, Internationaal Perscentrum Nieuwspoor en ProDemos – Huis voor democratie en rechtsstaat.

- ✓ Actualiteitendebat in Nieuwspoor met een vooruitblik op het Europees Voorzitterschap
- ✓ Politiek Café in Dudok
- ✓ Film en debat in het Filmhuis Den Haag
- ✓ Montesquieu Prinsjeslezing 'De Kunst van Conflict en Compromis'
- ✓ Nationale Model European Parliament conferentie

www.facebook.nl/MontesquieuInstitute

[@MontesquieuInst](https://twitter.com/MontesquieuInst)

Voor meer informatie en een overzicht van alle activiteiten van het Montesquieu Instituut

Grafisch ontwerp met een knipoog

**Zoekt u ervaren grafisch
ontwerpers die ideeën in
een pakkend beeld vertalen?**

Vanuit Den Haag ontwerpt Goedsnik op heldere en speelse wijze websites, animaties, visuele identiteiten en boeken.

Ook voor conceptontwikkeling en het in kaart brengen van de beoogde doelgroep bent bij ons aan het juiste adres.

Bezoek onze website op: www.goedsnik.nl

E-mail: info@goedsnik.nl | Tel: 06 47 7835 87

ZO. 4 OKTOBER

KOVACS

ORKESTRALE POPNOIR DOOR HET EIGENZINNIGE WOLFMEISJE.

DI. 13 OKTOBER

THE BOOTLEG BEATLES

LEGENDARISCHE BEATLES TRIBUTE BAND.

DO. 29 OKTOBER

CAUSES

SOFTPOP DOOR BRITSE SINGER-SONGWRITER RUBERT BLACKMAN.

DO. 29 OKTOBER

MATT SIMONS

SINGER-SONGWRITER LIEDJES A LA JOHN MAYER.

ZA. 7 NOVEMBER

JEF NEVE

DELICATE COMPOSITIES VAN BELGISCHE TOPPIANIST.

VR. 13 NOVEMBER

JANNE SCHRA

AVONTUURLIJKE CATCHY LIEDJES VAN VOORMALIG ROOM ELEVEN FRONTVROUW.

PAARD
VAN
TROJE

PRINSEGRACHT 12 DEN HAAG

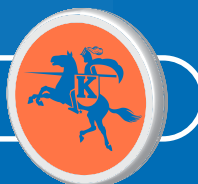
WWW.PAARD.NL

**WIJ WERKEN AL MEER DAN 100 JAAR OP HET SNIJVLAK
VAN DE NIEUWSTE TECHNIEKEN EN DE OUDSTE AMBACHTEN**

PRESENTATIE BOEKJES
GROOTFORMAAT KOPIËN
FOTOBHANG
VISITEKAARTJES
ROLLUP BANNERS
3D PRINTEN
KLEINE OPLAGE KRANTEN
BEDRUKTE WHITEBOARDS
ARCHIEF SCANNEN
WEBSITE PRODUCTIES
GEPERSONALISEERD DRUKWERK

REPRO- VAN DE KAMP

PAPIER | DIGITAAL | 3D

WEGASTRAAT 40, DEN HAAG | TELEFOON: 070-3476464

WWW.REPROVANDEKAMP.NL